

Αγάπη καί ΑΙΡΕΣΗ

- **Τοῦ Ἀποστόλου Β. Νικολαΐδη**
*Καθηγητῆ τῆς Κοινωνιολογίας τῆς Θεολογίας
καί τῆς Κοινωνικῆς Ἠθικῆς στό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν
καί Προέδρου τοῦ Τμήματος Κοινωνικῆς Θεολογίας*

1. Ἡ κακοποιημένη ἀγάπη

ἱστορία τῶν σχέσεων «ὀρθόδοξων» καί «αἰρετικῶν» σέ ὅλα τά περιβάλλοντα συνοδεύεται ἀπό πλούσιες ἐμπειρίες. Ὡς χαρακτηριστικά παραδείγματα στό χῶρο τῶν θρησκευτῶν μπορούμε νά ἀναφέρουμε τήν πρακτική τοῦ ἀναθεματισμοῦ καί τῆς ἀποκοπῆς τῶν αἰρετικῶν ἀπό τό ἐνιαῖο ἐκκλησια-

στικό σῶμα, τήν καλλιεργούμενη μισαλλοδοξία, τοὺς διωγμούς, τοὺς θρησκευτικούς πολέμους, τήν ἱερά ἐξέταση, τό κάψιμο βιβλίων, τίς σταυροφορίες κ.ἄ.

Τό ἴδιο πλούσια σέ ἐμπειρίες εἶναι καί ἡ καλλιεργούμενη ἀγαπολογία καί ἡ σχετική κακοποίηση τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης. Ὁ θεμελιωτής καί πατέρας τῆς Σχολῆς τῆς Φρανκφούρτης, ὁ Μάξ Χορκχάμερ, ὅταν θέλησε νά σκιαγραφήσει τό μέγεθος τῆς κακοποιημένης χριστιανικῆς ἀγάπης τῶν Γερμανῶν Καθολικῶν στά χρόνια τοῦ Ἐθνικοσοσιαλισμοῦ, ἔγραψε πῶς ἦταν αὐτή

τόσο μεγάλη και έντονη ώστε αποφάσισαν πώς ο καλύτερος τρόπος πραγμάτωσης και έκτόνωσής της ήταν τό «φούρνισμα» τών Ἑβραίων στά στρατόπεδα συγκέντρωσης¹. Ἀλλά καί ὁ κορυφαῖος νεομαρξιστής φιλόσοφος Ἔρνστ Μπλόχ κινούμενος πρὸς τήν ἴδια κριτική κατεύθυνση παρομοίωσε τήν «ἀγιότητα» τών δυτικῶν χριστιανῶν ἴδια μέ τό φῶς καί τή λάμψη τῆς πυρηνικῆς ἔκρηξης². Καί στίς δύο περιπτώσεις, ὅπως καί σέ πολλές ἄλλες, ὑποδηλώνεται ἀφενός ἡ ἀπόσταση θεολογίας καί χριστιανικῆς πράξης, πού γίνεται πιό ἀντιληπτή ἀπό τούς ἔξω καί μάλιστα τούς ἀπέναντι, καί ἀφετέρου ἡ καταστράτηγηση βασικῶν ἀρχῶν τῆς Χριστιανικῆς Ἠθικῆς, πού ἐπιτρέπει τή διάπραξη πάσης φύσεως ἐγκλημάτων, καί μάλιστα στό ὄνομα τοῦ Χριστοῦ καί τῆς Ἐκκλησίας του.

του, ἐνῶ ὅλα τά ὑπόλοιπα, ὅπως ἡ ἐξάπλωση, ἡ ἐπικράτηση καί ἡ ἐξουθένωση τῶν ἐχθρῶν του, μέ πιό ἐπικίνδυνους τούς αἰρετικούς, τά ἄφησε στά χέρια τῶν ζηλωτῶν ὁπαδῶν του, οἱ ὅποιοι μάλιστα θεωροῦν ὅτι θά δώσουν λόγο γιά τήν πιθανή ἀδράνειά τους. Εἶναι σαφές ὅτι μιὰ τέτοια ἀντίληψη ἐμπεριέχει ἐλάχιστη καί σέ κάθε περίπτωση προβληματική πίστη στήν πρόνοια τοῦ Θεοῦ καί τή συνεχή καί μόνιμη κυβερνητική του ἐνέργεια στό πλαίσιο τῆς θείας οἰκονομίας, ἡ ὁποία κατά τά ἄλλα δέν ἔχει τέλος καί δέν εἶναι ἐπιλεκτική καί ἀποσπασματική.

-ὅταν ἔχει ἐμποτιστεῖ μέ τήν ἀντίληψη ὅτι **ἡ Ἐκκλησία καί ἡ πίστη του δέν μποροῦν νά ἔχουν στήν κοσμική πραγματικότητα ἕναν δεύτερο καί σέ κάθε περίπτωση ἕναν κατώτερο ρόλο ἀπό ὅτι οἱ κοσμικές ἰδεολογίες καί οἱ κοσμικοί θεσμοί**. Οἱ ἀντιλήψεις γιά μιὰ Ἐκκλησία τῆς ἀδυναμίας, τοῦ σταυροῦ καί τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος, ὅπως χαρακτήριζε τήν πίστη του ὁ Παῦλος, ἀποτελοῦν ἀντιλήψεις ξεπερασμένες, ἐγκλωβισμένες κάπου ἐκεῖ στήν Ἀρχαία Ἐκκλησία, ἀφοῦ γιά αἰῶνες τώρα ἡ Ἐκκλησία μετά τήν κρατικοποίησή της δραστηριοποιεῖται ὡς ἐκκλησία τῆς δυνάμεως καί τῆς ἐξουσίας, στό πρότυπο ἄσκησης τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, διεκδικώντας μέ τή βοήθεια τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας ρόλους παράγοντα σέ ὅλα τά ἐπίπεδα τῆς κοσμικῆς πραγματικότητας. Σέ μιὰ τέτοια προοπτική ὁ μεμονωμένος ἀγωνιστής βιάζεται νά οικειοποιηθεῖ τή δυνατότητα γιά μιὰ ψυχολογική μετοχή στό γενικότερο ἐκκλησιαστικό παιχνίδι ἐξουσίας, ὄντας στήν πλευρά τοῦ ἰσχυροῦ ἐναντίον τῶν κακῶν καί ἀντίχριστων.

-ὅταν θεωρεῖ πώς **ὁ ἀγώνας ὑπέρ τῆς Ὁρθοδοξίας τοῦ ἐπιτρέπει νά μεταβάλλει τά μέσα σέ σκοπούς καί τούς σκοπούς σέ μέσα**, ὅταν δηλαδή αἰσθάνεται ὑποχρεωμένος νά ἐξαγιάζει ἀντιχριστιανικά καί ἀνήθικα καί κάποιες φορές ἀπάνθρωπα μέσα χάρι τῶν δῆθεν καλῶν σκοπῶν. Μιά τέτοια διαδικασία προϋποθέτει θεολογικούς καί ἄλλους μηχανισμούς αἰτιολόγησης τῆς χρήσης βίας χάρι μιᾶς διεστραμμένης ἀγάπης καί ἑνός πιεστικοῦ ἐνδιαφέροντος γιά σωτηρία τῶν παρεκτραπέντων. Ὁ πλέον βασικός θεολογικός μηχανισμός ἐπ' αὐτοῦ εἶναι ἡ παραπομπή σέ μιὰ ἔννοια περί Θεοῦ, δανεισμένη ἀπό τήν Παλαιά Διαθήκη καί διανθισμένη μέ

Σέ μιὰ τέτοια διαπροσωπική «χριστιανική» συμπεριφορά πού θά μπορούσαμε νά τῆς προσδώσουμε περισσότερο τό χαρακῆρα τῆς ἄμυνας παρά τῆς ἐπίθεσης, ἐμποτισμένη στήν ἀνασφάλεια καί ἐμπνεόμενη ἀπό τή μισαλλοδοξία καί τόν εὐσεβισμό, ὀδηγεῖται κάποιος:

-ὅταν ἡ ποιότητα τῆς σχέσης του μέ τό Θεό εἶναι τέτοια πού τόν ἐξαναγκάζει στήν **αὐτόκλητη ἀνάληψη ἑνός ρόλου ὑπερασπιστῆ καί διεκδικητῆ τῶν δικαιωμάτων τοῦ Θεοῦ** πού μεγιστοποιεῖται ἀνάλογα μέ τήν δεῖστική πεποίθηση ὅτι ὁ Θεός δημιούργησε τόν κόσμον, ἔστειλε καί τό Γιό του στή γῆ, ἴδρυσσε τήν Ἐκκλησία

¹ Βλ. σχετικά ΑΠ. Β. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ, «Κριτική Θεωρία» καί κοινωνική λειτουργία τῆς Θρησκείας, Ἀθήνα 2005, σ. 128.

² Γιά τήν κριτική τοῦ Μπλόχ στή θρησκεία βλ. περισσότε-

ρα ΑΠ. Β. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ, Μεταθρησκευτική ἀνθρωπολογία, Ἀθήνα 2002, σ. 74 ἐξ.

³ Βλ. περισσότερα ΑΠ. Β. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ, Ἐκκλησιαστικά παί-

ανάλογα χωρία από την εκκλησιαστική γραμματεία, που ευνοούν και εξυπακούουν την τιμωρία, την εκδίκηση, την καταστροφική θεία παρέμβαση, την παντοδυναμία βασισμένη σε κοσμικά πρότυπα, και άλλες ιδιότητες απόλυτα ανθρωπομορφικές, έτοιμες να δικαιολογήσουν την υιοθέτηση κάθε μορφής εμπάθειας και κακίας των εκπροσώπων του, αρκεί να στοχεύουν σε έναν καλό σκοπό. Είναι προφανές ότι επιδιώκεται μια άλλη αντίληψη για το Θεό που στηρίζεται σε μια έννοια απόλυτα ξένη προς την καινοδιαθηκική εικόνα περί ενός Θεού της αγάπης και του σεβασμού της ανθρώπινης ελευθερίας. Όλα αυτά λειτούργησαν και λειτουργούν ως πρύποθέσεις μεταλλαγής και παραμόρφωσης της έννοιας που αναφέρεται στον αγώνα υπέρ της πίστεως. Στην πρώτη χριστιανική κοινότητα η σφοδρή επιθυμία κάποιου να αγωνιστεί για την πίστη του εύρισκε ανταπόκριση στην έτοιμότητα για θυσία της δικής του ζωής. Τα πράγματα αλλάζουν με την κρατικοποίηση του Χριστιανισμού, όταν ο αγώνας για την πίστη περνούσε μέσα από τη θυσία των άλλων.

-όταν ταυτίζει αίρετικό και αίρεση κατά το ολοκληρωτικό πρότυπο του Μαρξισμού, ο οποίος για να απορρίψει τη θρησκεία ταύτιζε την ουσία της με τις ενέργειες των εκπροσώπων της. Πρόκειται για τη γνωστή μέθοδο της γενίκευσης που εφαρμόζεται και στα θρησκευτικά περιβάλλοντα και η οποία αποτελεί καρπό της σύμπραξης θρησκευτικού φανατισμού και της ατομικής εμπάθειας που ζητούν την έκτόνω-

σή τους με τέτοιο τρόπο που να περιγράφεται ως αγώνας υπέρ της ορθοδοξίας και των δικαίων της. Σ' αυτό βοηθά η ευκολία με την οποία δαιμονοποιείται ο άλλος, ο διαφορετικός, και ιδιαίτερα ο αίρετικός, πολύ δέ περισσότερο ο σχισματικός, ίσως επειδή είναι αυτόπτης μάρτυρας του κοινού εγκλήματος της διάσπασης του ενιαίου σώματος του Χριστού, γιατί κάθε εγκλημα χρειάζεται δύο, του εγκλήματος που προέκυψε ως αποτέλεσμα της εκατέρωθεν φιλαρχίας, βασικού παράγοντα διαίρεσης και καταταμαχισμού του ενιαίου σώματος της Έκκλησίας του Χριστού³.

-όταν διαπνέεται από **τό σύνδρομο του εύσεβισμού** που του επιτρέπει να προβαίνει από τη μία πλευρά σε επιμέτρηση της δικής του θεολογικής και ηθικής ανωτερότητας και από την άλλη σε επιμέτρηση της άμαρτωλότητας του άλλου. Ό,τι ακριβώς συνέβη και στην παραβολή του Τελώνου και Φαρισαίου⁴. Ο σκοπός είναι διττός: Με την επιμέτρηση της δικής του αρετής ανοίγει ο δρόμος για τη διεκδίκηση δικαιωμάτων ώστε μετά την επιμέτρηση της κακίας του άλλου να μπορεί να τον απορρίπτει και να τον εξουθενώνει. Είναι σαφές ότι επιφυλάσσει για τον εαυτό του τό ρόλο του κριτή, ενός ρόλου που κατά τη ρήση του Παύλου ανήκει μόνο στο Θεό. Πρόκειται για τη γνωστή εύσεβιστική πρακτική που έχει ως βασικό σύνθημα την κάθαρση της Έκκλησίας από τους άμαρτωλούς και ανήθικους για να τη χαίρονται μόνοι οι αυτοθεωρούμενοι ως εύσεβεις, δίκαιοι και αναμάρτητοι. Έχουμε ακριβώς την εικόνα του μεγάλου γιού της παραβολής του άσωτου που δεν μπορούσε να ανεχθεί να είναι στον ίδιο χώρο αυτός και ο άσωτος αδελφός του⁵. Είναι ο γνωστός σκανδαλισμός όσων αισθάνονται ότι αδικούνται από τη διαγωγή ενός Θεού που αμείβει τό ίδιο όσους είναι στό χωράφι από τό πρωί με εκείνους που ήλθαν στό παρά πέντε, που αγαπά τό ίδιο δίκαιους και άμαρτωλούς, κάποιιοι λένε ότι αγαπά περισσότερο τους δεύτερους, που βρέχει επί δικαίους και άδίκους, που καλεϊ σε δείπνο νηστεύσαντες και μή νηστεύσαντες.

Κοινός παρονομαστής όλων των ανωτέρω έκτροπων είναι **η έλλειψη αγάπης στό άληθινό της νόημα**, όπως ακριβώς την περιγράφει ο Παύλος και τη βιώνουν οι γνήσιοι άνθρωποι του Θεού και της Έκκλησίας. Αυτή η αγάπη δεν

για εξουσίας και τό σχίσμα του 1054», στό Παίγνια εξουσίας, Αθήνα, σ. 29 έξ.

⁴ Λουκ. 18,10 έξ.

⁵ Λουκ. 15,11 έξ.

⁶ ΑΠ. Β. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ, «Έρωτας και αγάπη», στό Προβληματισμοί χριστιανικού ήθους, Αθήνα 2006, σ.134 έξ.

ἐπιδέχεται σκόπιμες παρανοήσεις. Γιατί, ἂν ρωτήσουμε τούς ἀνθρώπους ὅλων τῶν παραπάνω κατηγοριῶν, ποῖο εἶναι τό κίνητρό τους γιά τίς παραπάνω συμπεριφορές, εἶναι μᾶλλον σίγουρο ὅτι θά μᾶς ἀπαντήσουν πῶς εἶναι ἡ βαθιά καί εἰλικρινής ἀγάπη πρὸς τό Θεό καί τόν ἁμαρτωλό συνάνθρωπο. Εἶναι ὁ ἴδιος τρόπος πού ἀπαντοῦν οἱ ἀρχηγοί ὅλων τῶν πολιτικῶν καθεστώτων, ἀπό τά πιό δημοκρατικά μέχρι τά πιό ὀλοκληρωτικά, ὅτι τό πολίτευμά τους εἶναι ἡ δημοκρατία. Ὡστόσο μέ τήν ἀγάπη συμβαίνει ἀκριβῶς τό ἴδιο μέ αὐτό πού συμβαίνει σήμερα, ὅταν αὐτή ταυτίζεται μέ τόν ἔρωτα⁶. Ἔτσι ἐξηγεῖται ἡ μεγάλη εὐκολία μέ τήν ὁποία ἀναφέρονται σέ αὐτή ζευγάρια πού γνωρίστηκαν πρῖν ἀπό τρία λεπτά καί δέν διστάζει νά πει ὁ ἓνας στόν ἄλλο «σέ ἀγαπῶ», ὑπονοώντας βεβαίως ἄλλα. Σέ καμιά ἴσως ἄλλη ἐποχή ἡ ἔννοια τῆς ἀγάπης δέν ταλαιπωρήθηκε τόσο πολύ ὅσο σήμερα, ἂν ἐξαιρέσουμε βεβαίως τήν παράχρησή της καί στίς μεταξύ τῶν θρησκευομένων ὁμάδων καί ἀτόμων σχέσεις, σέ τέτοιο μάλιστα σημείο πού δικαιούμαστε σέ στιγμές αὐτοκριτικῆς νά δηλώσουμε ὅτι τά μεγαλύτερα «χριστιανικά» ἐγκλήματα στήν ἀνθρωπότητα ἔγιναν στό ὄνομα τοῦ Θεοῦ καί τῆς ἀγάπης του. Μποροῦμε βέβαια νά αὐτοαπαλλαγούμε ἀπό τυχόν ἐνοχές, ἂν ὅλα αὐτά τά ἀποδώσουμε στους ἐκπροσώπους τοῦ δυτικοῦ Χριστιανισμοῦ καί ἐπιρρίψουμε ὅλες τίς εὐθύνες κακοποίησης τῆς ἀγάπης σ' αὐτούς.

2. Τό ἀληθινό περιεχόμενο τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης

Μετά ἀπό αὐτή τήν ἀναγκαία εἰσαγωγή θά πρέπει νά ἀποδείξουμε σύμφωνα μέ τό θέμα

πού ἐπιλέξαμε νά ἀσχοληθοῦμε ὅτι τουλάχιστον σέ διαπροσωπικό ἐπίπεδο ὄχι μόνο μποροῦμε ἀλλά καί μᾶς ἐπιβάλλεται ἀπό τή θέση μας νά ἀγαπᾶμε ὅλους τούς ἀνθρώπους ἀκόμη καί τούς αἰρετικούς, ὅσο καί ἂν διαφωνοῦν οἱ αὐτοθεωρούμενοι ὡς γνήσιοι, καθαρόαιμοι, ὑπερορθόδοξοι, ἀλλά καί ὅλοι ὅσοι κατασκευάζουν ἓνα ἀπέναντι γιά νά ἀποκτήσουν οἱ ἴδιοι λόγο ὑπαρξης καί ταυτότητα.

1). Καί ξεκινῶ μέ τό ἐρώτημα, τί εἶναι ἀγάπη ἢ καλύτερα τί δέν εἶναι ἀγάπη.

Ἐξαιτίας τῆς ἀγάπης δέν εἶναι μιᾶς θεωρία, μιᾶς ἰδεολογία δίπλα ἢ πάνω ἀπό ὅλες τίς ἄλλες. Δέν εἶναι ἓνα καθῆκον πού ἐπιβάλλεται στό πλαίσιο μιᾶς χριστιανικῆς καθηκοντολογίας. Δέν εἶναι ἓνα σύστημα ἀπό κανόνες καί ἐντολές. Δέν εἶναι ἓνα συνώνυμο τῶν καλῶν ἔργων καί τῆς εὐπραξίας. Δέν εἶναι ἓνα ὠραῖο καί παρορμητικό συναίσθημα πού ὑπακούει στά ἐξευγενισμένα ἀνθρώπινα ἔντικτα καί αἰσθήματα. Ἡ ἀγάπη εἶναι ἓνας συγκεκριμένος τρόπος κατανόησης τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξης καί κυρίως ἓνας συγκεκριμένος τρόπος ζωῆς, καρπός τοῦ ἀγίου Πνεύματος, μέ θεανθρώπινα χαρακτηριστικά.

Ἡ ἀγάπη εἶναι καταρχήν κατηγορία καί **τρόπος ἔκφρασης καί ζωῆς τοῦ τριαδικοῦ Θεοῦ**. Ὁ Θεός εἶναι ἀγάπη, μᾶς εἶπε ὁ Θεάνθρωπος Χριστός, καί ὅποιος ἀγαπᾶ τό Θεό δέν μπορεῖ παρά νά ἀγαπᾶ καί ὁ ἴδιος⁷. Ὡστόσο ἡ ἀνθρώπινη ἀγάπη, ἰδιαίτερα μετά τήν πτώση, δέν μπορεῖ νά νοηθεῖ μονοεργητικά ἀλλά μόνο ὡς καρπός συνέργειας θεοῦ καί ἀνθρώπινου παράγοντα. Εἶναι δωρεά τοῦ Θεοῦ στόν ἄνθρωπο, τήν ὁποία καλεῖται νά ἀποδεχθεῖ, ἀγαπώντας τό συνάνθρωπο. Ἔτσι τίποτε δέν μπορεῖ νά εἶναι καί νά χαρακτηρίζεται ὡς ἀγάπη, ἂν δέν δοκιμάζεται στή σχέση ἀγαπητικῆς κοινωνίας πρὸς τό Θεό. Μέ ἄλλα λόγια: ἡ ἀγάπη πρὸς τό συνάνθρωπο ἐπαληθεύεται στήν ἀγάπη πρὸς τό Θεό καί τό ἀντίθετο. Αὐτό σημαίνει ὅτι κανείς δέν μπορεῖ νά ἀγαπήσει μέ ἀνθρώπινα κριτήρια τόν ἄλλο, παρά μόνο μέ κριτήριο τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ. Δηλαδή ὁ ἄνθρωπος ἀπό μόνος του ὅσο καλός καί ἐνάρετος καί ἂν εἶναι, δέν εἶναι σέ θέση νά ἀγαπήσει. Ἡ ἀγάπη μετά τήν πτώση μας ἔγινε σαρκική, ἐγωϊστική, ἀτομικιστική σχέση. Αποκαθίσταται στήν πρότερη θέση της μέ τήν ἐνσωμάτωση τοῦ ἀνθρώπου στό θεανθρώπινο σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Ἡ πνευματική ἀγάπη, σημειώνει ὁ Χρυσόστομος, εἶναι ἀνώτε-

⁷ Α' Ἰωάν. 4,20.

⁸ Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Κολλ. 1,3*, PG 62, 303.

ρη από κάθε άλλη. Δέν τή γεννᾶ κάτι τό γήινο, ἢ συνήθεια, ἢ εὐεργεσία, ἢ φύση, ὁ χρόνος, ἀλλά κατεβαίνει ἀπό τόν οὐρανό, εἶναι προϊόν τῆς χάριτος⁸.

2) **Ποιό εἶναι τό περιεχόμενο τῆς ἀγάπης;** Στήν ἀγάπην ἀποδίδονται μέ ἀφορμή συγκεκριμένες ἀναφορές τοῦ Κυρίου δύο ἐρμηνεῖες. Μιά πού ἀνταποκρίνεται στή λογική τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καί μία ἄλλη πού συνάδει πρὸς τό πνεῦμα τῆς Καινῆς Διαθήκης.

Τὴν πρώτη δέν θά τὴν μνημονεύαμε, ἂν δέν τὴν εἶχαν χρησιμοποιήσει καί δέν τὴν χρησιμοποιοῦν ἀκόμη καί σήμερα ὅσοι προσχηματικά ἀναφέρονται στήν ἀγάπην γιὰ νὰ δικαιολογήσουν ὠφελιμιστικές καί ἰδιοτελεῖς συμπεριφορές τους. Τὴ διαπίστωση χρωστᾶμε στὸν Μ. Χόρκχάιμερ, πού κατηγοροῦσε θεολόγους καί ἱερατεῖο τῆς ἐποχῆς του ὅτι στηρίζονται στό χωρίο «ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν», γιὰ νὰ θέσουν ὡς κέντρο κάθε κίνησης πρὸς τὸν ἄλλο τὸν ἑαυτὸ τους⁹. Ὡς πρὸς τό συγκεκριμένο χωρίο, σὰς θυμίζω τὴ συνάντηση τοῦ πλουσίου νεανίου καί τοῦ Χριστοῦ¹⁰ γιὰ νὰ τὸν ρωτήσει, τί ἔπρεπε νὰ κάνει γὰ νὰ ἔχει ζωὴ αἰώνια. Ὁ Χριστὸς τὸν παρέπεμψε στήν τήρηση τῶν ἐντολῶν, μεταξύ αὐτῶν καί στήν ἐντολή: «ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν». Σημειώνουμε ὅτι ἡ ἐν λόγω ἐντολή εἶναι καταγεγραμμένη στό Δευτερονόμιο καί ἀνταποκρίνεται στή βασικὴ ἀρχὴ τῆς ἀνταπόδοσης καί τῆς ἀμοιβαιότητος, ἀρχὴ πού χαρακτηρίζει τοὺς ἀνθρώπους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ἡ ἀγάπη στήν καινοδιαθηκικὴ τῆς διάστασις ἐμφανίζεται στήν ἀπάντησι τοῦ Χριστοῦ στό ἐρώτημα τοῦ νεανία: «τί ἔτι ὑστερῶ», ὅταν τοῦ λέγει: «εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ὑπάγε πώλησόν σου τὰ υπάρχοντα καὶ δός πτωχοῖς»¹¹.

Τό καινοδιαθηκικὸ περιεχόμενο τῆς ἀγάπης ἐντοπιζεται πλήρως στό «ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν»¹² καί γενικὰ κάθε φορά πού παραμερίζεται ἡ φροντίδα γιὰ τό ἐγὼ καί ἐνεργοποιεῖται ἡ

θυσία καί ἡ διακονία ὑπὲρ τῶν ἄλλων. Χαρακτηριστικὲς συμπεριφορὲς ἀγάπης: ἡ διαγωγὴ τοῦ καλοῦ σαμαρείτη, ἡ συγχώρησι τῶν σταυρωτῶν ἀπὸ τό Χριστό, ἡ θυσία τοῦ Χριστοῦ. Ὅποιος ἀγαπᾶ τοὺς ἐχθροὺς σημειώνει ὁ Χριστὸς αὐτὸς γίνεται ἴσος πρὸς τό Θεό¹³.

3) **Ποιό εἶναι τό κίνητρο καί ποιος ὁ σκοπὸς τῆς ἀγάπης;** Μέ βάση τὰ παραπάνω μπορούμε νὰ ὀρίσουμε τὴν ἀγάπην ὡς μιὰ ἐλεύθερη, ἀνεξάρτητη καί μονοδρομικὴ κίνηση πρὸς τὸν ἄλλο. Θὰ ἔλεγα ὅτι ἀποτελεῖ τὴ μόνη πραγματικὰ ἐλεύθερη κίνηση, ἀφοῦ δέν ἔχει ἰδιοτελεῖ κίνητρα καί δέν συνδέεται μέ σκοπούς. Διευκρινίζω, καί εἶναι φαντάζομαι κατανοητό, ὅτι ὅλες οἱ πράξεις πού γίνονται μέ κάποιο σκοπὸ εἶναι ἀνελεύθερες, ἀφοῦ πραγματοποιοῦνται λόγω τοῦ σκοποῦ. Μοναδικὸ λοιπὸν κίνητρο, μοναδικὸ μέσο καί μοναδικὸς σκοπὸς τῆς ἀγάπης εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς. Εἶναι αὐτονόητο ὅτι ἡ ἀγάπη δέν μπορεῖ νὰ ἔχει κίνητρο τό φόβος ἢ τό μισθό. Δέν ἀγαπᾶ κάποιος τό Θεό γιὰ νὰ μὴ τιμωρηθεῖ ἢ γιὰ νὰ ἐξασφαλίσει τὸν παράδεισο. Ἀγαπᾶ τό Θεό ἐπειδὴ εἶναι παιδί τοῦ Θεοῦ. Γράφει χαρακτηριστικὰ ὁ Χρυσόστομος: Ἄλλος ἀγαπᾶ ἐπειδὴ τὸν ἀγαποῦν, ἄλλος ἐπειδὴ τὸν τιμοῦν, ἄλλος ἐπειδὴ ὠφελήθηκε, ἄλλος γιατί ἐξυπηρετήθηκε. Εἶναι ὅμως δύσκολο νὰ βρεῖς κάποιον πού νὰ ἀγαπᾶ τὸν πλησίον εἰλικρινὰ καί χάρι τοῦ Χριστοῦ καί ὄχι λόγω συμφέροντος¹⁴.

Αὐτὸς λοιπὸν πού ἀγαπᾶ ἀληθινὰ ἔχει ὡς ἀφετηρία τὴν ἀγάπην τοῦ πρὸς τό Θεό καί σκοπὸ τὸν ἴδιο τό Θεό στό πρόσωπο τοῦ ἄλλου. Ἡ παραβολὴ τῆς κρίσεως εἶναι χαρακτηριστικὴ. Ἡ ἀγάπη πρὸς τό Χριστό συγκεκριμενοποιεῖται σέ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους πού εἶναι λόγω κατασκευῆς εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ καί ταυτόχρονα εἰκονίζουν τό Χριστό.

3. Ἀγάπη, αἰρέσεις καί σχίσματα

Ἡ ἀγάπη ἀποτελεῖ τὴν ἀρχὴ καί τό τέλος τῆς χριστιανικῆς ζωῆς. Εἶναι τό σπουδαιότερο καί ἀνώτερο γνώρισμα τοῦ Χριστιανισμοῦ¹⁵. Εἶναι ἡ ρίζα ὅλων τῶν ἀγαθῶν¹⁶, τό κεφάλαιο ὅλων τῶν ἀρετῶν καί τό θεμέλιο ὅλων τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ¹⁷, γράφει ὁ Χρυσόστομος. Εἶναι ἡ βασικὴ προϋπόθεσι γιὰ νὰ εἶναι κάποιος μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ¹⁸. Μέσω αὐτῆς ἀπεικονίζεται ὁ Χριστὸς στοὺς μαθητῆς του. Ἡ ἀγάπη ἀποτελεῖ τὴ βασικὴ ἀπόδειξι ὅτι κατα-

⁹ ΑΠ. Β. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ, «Κριτικὴ Θεωρία» καί κοινωνικὴ λειτουργία τῆς Θεολογίας, σ. 263.

¹⁰ Ματθ. 19, 16 ἐξ.

¹¹ Ματθ. 19, 21.

¹² Ματθ. 5, 44.

¹³ Ματθ. 5, 44-45.

γόμαστε από τό Θεό καί ὅτι γνωρίζουμε τό Θεό¹⁹: Χωρίς ἀγάπη τίποτε ἀπό ὅσα κάνουμε δέν ἀρέσει στό Θεό, σημειώνει ὁ Κλήμης Ρώμης²⁰. Εἶναι δέ γνωστή ἡ παραβολή τῆς κρίσης, κατά τήν ὁποία μοναδικό κριτήριο για τήν ἐπιλογή τῆς αἰώνιας ζωῆς ἢ τῆς αἰώνιας καταδίκης εἶναι ἡ ἀγάπη πρὸς τόν πλησίον, στόν ὁποῖο εἰκονίζεται ὁ ἴδιος ὁ Θεάνθρωπος Χριστός.

-Χωρίς τήν ἀγάπη δέν ὑπάρχει τίποτε. Κανένα ἀγαθό καί καμιά ἀρετή δέν εἶναι ὠφέλιμη, ἀντίθετα ὅταν ὑπάρχει εὐτελίζεται καί ἀπαξιώνεται²¹. Μοιάζει μέ ὅστ' ἀκριβῶς χωρίς τούς συνδέσμους²². Ὅποια κατορθώματα καί ἂν ἔχει κάποιος, εἶναι ὅλα μάταια χωρίς ἀγάπη. Χωρίς ἀγάπη ἀχρηστεύεται ἀκόμη καί ἡ πίστη καί μάλιστα τέτοια πίστη πού νά μετακινεῖ καί ὄρη. Ἡ ἀγάπη κατά δήλωση τοῦ Παύλου ἀξιολογεῖται ὡς ἀνώτερη τῆς πίστεως²³. Ἀχρηστεύεται ἀκόμη καί ἡ γνώση πού χωρίς ἀγάπη δέν ὀδηγεῖ μόνο στήν ἀλαζονεία, ἀλλά καί στή δημιουργία σχισμάτων²⁴, γράφει ὁ Χρυσόστομος. Οὔτε ἡ ἀκτημοσύνη, σημειώνει ὁ ἴδιος, οὔτε τό μαρτύριο οὔτε κάτι ἄλλο μᾶς ὠφελεῖ, ἂν δέν ἔχουμε τήν τέλεια ἀγάπη²⁵. Ἡ ἀγάπη ξεπερνᾷ ἀκόμη καί τά θαύματα. Εἶναι πιό πάνω καί ἀπό τήν παρθενία²⁶, σημειώνει ὁ Χρυσόστομος.

-Ἡ ἀγάπη εἶναι ἀπροϋπόθετη. Δέν ὀρίζει κάποιος στήν ἀγάπη ὄρους καί δέν κάνει δι-

ακρίσεις. Ἡ ἀγάπη εἶναι ἐλεύθερη νά κινηθεῖ ὅπου θέλει καί δέν ὑπάρχει κάτι πού θά τήν περιορίσει. Μόνο στήν Παλαιά Διαθήκη εἶχε ὅρια, ἀφοῦ ἐφθανε τό πολύ μέχρι τόν ὁμοεθνή. Τώρα ἡ ἀγάπη δέν περιορίζεται ἀπό τά γεωγραφικά ὅρια, ἀπό τή φυλή, ἀπό τό θρήσκευμα, ἀπό τήν ἠθική κατάσταση, ἀπό τήν κοινωνική θέση καί τόν κοινωνικό ρόλο. Ὅποιος ἀγαπᾷ, γράφει ὁ Χρυσόστομος, δέν ἐξετάζει οὔτε τό γένος, οὔτε τήν πατρίδα, οὔτε τόν πλοῦτο, οὔτε τήν ἀγάπη πρὸς αὐτόν οὔτε κάτι παρόμοιο²⁷. Αὐτονόητα δέν περιορίζεται οὔτε ἀπό τήν ἑτεροδοξία καί τήν αἵρεση. Ὅποιος ἀγκαλιάζει μόνο τούς δικούς του ἡ ἀγάπη του κινεῖται σέ ἀνθρώπινα μέτρα, γράφει ὁ Χρυσόστομος. Ἡ χριστιανική ἀγάπη ὁμως δέν εἶναι ἔτσι: Αὐτό εἶναι ἀληθινή ἀγάπη κατά Θεόν, τό νά ἀγκαλιάσεις ὅλους, ὑπογραμμίζει ὁ Χρυσόστομος²⁸.

-Ἀγάπη σημαίνει κοινωνία καί ὄχι ἀκοινωνησία. Στήν περίπτωση τῶν αἰρετικῶν εἶναι αὐτονόητο ὅτι ἡ κοινωνία δέν ἀφορᾷ στήν πίστη, τή λατρεία καί τήν συμπροσευχή ὡς μέσο κοινῆς ἀναφορᾶς στό Θεό. Ἔτσι ἐξηγεῖται ἄλλωστε καί ἡ παρότρυνση τοῦ Παύλου ἀλλά καί τό σχόλιο τοῦ Χρυσόστομου: «Μὴ παραδέξεσθε αἰρετικὸν ἄνθρωπον μετὰ μίαν καί δευτέραν νοουθεσίαν· καί πάλιν, Διδαχαῖς ποικίλαις καί ξέναις μὴ παραφέρεσθε· καί πάλιν, **Αἰρετικοὶ** ἄνθρωποι προκόουσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον, πλανῶντες καί πλανώμενοι· καί ἀλλαγῶν, τοῖς μεμιασμένοις καί ἀπίστοις οὐδὲν καθαρὸν. Ἀκούσατε πάλιν, οἱ τὰς ἀγάπας μετ' αὐτῶν ποιοῦντες· πῶς φύγητε ἀπὸ τῆς ὀργῆς τῆς ἐπερχομένης ἐφ' ὑμᾶς, οἱ τούτοις συμμεινόμενοι ἐν βρώσει, ἐν πόμασι²⁹. Εἶναι προφανές ὁ φόβος τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν, μήπως καί ὑπάρξει κοινωνία πίστεως: «Ὁ γὰρ λέγων αὐτῷ **χαίρειν**, κοινωνεῖ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ τοῖς πονηροῖς³⁰. Τό ἴδιο ἐξηγεῖ καί ὁ Ἐφραίμ ὁ Σύρος: «Τούτους οἷν οὐ χρὴ ἀγαπᾶν, οὐδὲ συνδυάζειν, οὐδὲ συνεύχεσθαι, οὐδὲ συνεσθίειν, οὐδὲ λαμβάνειν εἰς οἶκον, οὐδὲ χαίρειν αὐτοῖς λέγειν· ἵνα μὴ τῶν ἔργων πονηρῶν αὐτῶν κοινωνήσωμεν³¹. Ἔτσι σκέπτεται καί ὁ Μ. Βασίλειος: «Συγχαίρειν τοῖς κατορθοῦσιν ἀρετῆν, καὶ μὴ φθονεῖν· συμπάσχειν τοῖς πάσχουσι, καὶ συνδακρύνειν, καὶ σφόδρα τούτους πενθεῖν,

¹⁴ *Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Eis Ματθ. 60, 3, PG 58, 587.*

¹⁵ *Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Eis Ἐβρ. 31,1, PG 63, 213.*

¹⁶ *ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Eis Ματθ. 19,7, PG 57, 283.*

¹⁷ *ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Eis Γέν. 55,3, PG 54, 483.*

¹⁸ *Ἰωάν. 13,35.*

¹⁹ *Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Eis Ἰωάν. 54,3, PG 59, 300.*

²⁰ *ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΡΩΜΗΣ, Eis Α' Κορ. 49, 5, PG 1, 312a.*

²¹ *Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Eis Κολ. 8,1, PG 62,354.*

²² *ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Eis Κολ. 8,1, PG 62, 354.*

²³ *Α' Κορ. 13, 13.*

²⁴ *Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Eis Α' Κορ. 10,1, PG 61, 161.*

²⁵ *ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Eis Α' Κορ. 25,5, PG 61, 212.*

²⁶ *ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Eis Ματθ. 46,4, PG 58, 481.*

²⁷ *ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Eis Ματθ. 60,3, PG 58, 588.*

²⁸ *ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Eis Α' Θεσ. 4,3, PG 62, 419.*

²⁹ *ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Eis Ματθ. 77, PG 59, 557.*

³⁰ *ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Eis Ματθ. 77, PG 59, 557.*

³¹ *ΕΦΡΑΙΜ Ο ΣΥΡΟΣ, στό Το περιβόλι της Παναγίας, 1995,*

μη μέντοι κατακρίνειν· μη ὀνειδίζειν τὸν ἀποστρέφοντα ἀπὸ ἁμαρτίας, μηδέποτε δικαιοῦν ἑαυτὸν πρὸ πάντων ἁμαρτωλῶν ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἑαυτὸν ὁμολογεῖν, νουθετεῖν τοὺς ἀτάκτους· παραμυθεῖσθαι τοὺς ὀλιγοψύχους· ὑπηρετεῖν τοῖς ἀρόρωστοις, πόδας ἁγίων νίπτειν· ξενοδοχίας καὶ φιλαδελφίας ἐπιμελεῖσθαι μετὰ τῶν οἰκειῶν τῆς πίστεως εἰρηνεῦειν· **αἵρετικὸν** ἄνθρωπον ἀποστρέφειν· τὰ ἐνδιάθετα βιβλία ἀναγινώσκειν· ἀποκρύφους ἄλλως μὴ ἐντυγχάνειν· περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος μὴ συζητεῖν, ἀλλὰ ἄκτιστον καὶ ὁμοούσιον Τριάδα μετὰ παρῶσας λέγειν καὶ φρονεῖν, καὶ τοῖς ἐπερωτῶσι λέγειν, ὅτι Βαπτίζεσθαι δεῖ, ὡς παρελάβομεν· πιστεύειν δὲ, ὡς βεβαπίσμεθα· δοξάζειν δὲ, ὡς πεπιστεύκαμεν³².

Ἡ κοινωνία, στήν ὁποία ἀναφερόμαστε, δὲν ἀναφέρεται στὰ δόγματα καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ, ἀλλὰ ἀφορᾷ στήν καθημερινότητα. **Ὁ φόβος συνάντησης καὶ συνεργασίας μὲ τοὺς αἵρετικούς δηλώνει ἄνθρωπο πού δέν ἔχει ταυτότητα.** Ὁ ἄββᾶς Σισῶης, καθὼς ἀναφέρεται στό Γεροντικό, δέν δίστασε νά κατοικήσει στό ὄρος πού εἶχαν στέκι οἱ Μελιτιανοί, γιατί δέν ἐνιωθε ὅτι κινδυνεύει σέ ἀντίθεση μὲ μερικούς πού ἀρνήθηκαν νά τὸν ἐπισκεφθοῦν γιὰ νά μὴ συναντήσουν τοὺς αἵρετικούς³³. Εἶναι σαφές ὅτι ὁ ἄββᾶς Σισῶης δέν ἐφαρμόζει αὐτό πού παρήγγειλε ὁ Παῦλος στόν Τίτο καὶ ἀναφέρουν ἀρκετοὶ ἐρμηνευτές «Χαίρειν οὐ λέγομεν, ὅτι οὐκ ἔστι χαίρειν τοῖς ἀσεβέσιν»³⁴. Κάτι πού δέν ἐφαρμόζει ὁ ἄββᾶς Χομαί ὅταν πεθαίνοντας παρήγγειλε στὰ παιδιά του νά μὴ κατοικήσουν μαζί μὲ αἵρετικούς³⁵. Ὡστόσο μποροῦμε σήμερα νά ἐφαρμόζουμε τό ἴδιο καὶ μάλιστα στίς μεγαλοπόλεις; Ἦ μποροῦμε νά ἀπαγορεύσουμε τὴν ἐργασία ἐκεῖ πού συνεργάτες εἶναι καὶ αἵρετικοί;

Σέ ὅλη αὐτὴ τὴ συζήτηση θά πρέπει νά ἐντάξουμε καὶ μιὰ πολὺ σημαντικὴ παράμετρο πού ἀναφέρεται στή **διάκριση αἵρετικῶν καὶ σχισματικῶν**. Σ' αὐτὴ τὴ διάκριση προχωρεῖ μὲ μεγάλη σαφήνεια ὁ Μ. Βασίλειος: «Αἱρέσεις μὲν τοὺς παντελῶς ἀπερρηγμένους καὶ κατ' αὐτὴν τὴν πίστιν ἀππλοτριωμένους, σχίσματα δὲ τοὺς δι' αἰτί-

ας τινὰς ἐκκλησιαστικὰς καὶ ζητήματα ἰάσιμα πρὸς ἀλλήλους διενεχθέντας, παρασυναγωγὰς δὲ τὰς συνάξεις τὰς παρὰ τῶν ἀνυποτάκτων πρεσβυτέρων ἢ ἐπισκόπων καὶ παρὰ τῶν ἀπαιδευτῶν λαῶν γινομένας»³⁶. Ἀξιοπρόσεκτη εἶναι καὶ ἡ διευκρίνηση τοῦ Χρυσόστομου: «Οὐδὲ γὰρ ἀπὸ τοῦ διεστάναι κατὰ τὴν πίστιν τὰ σχίσματα ἐγένετο, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ τὴν γνώμην διηρῶσθαι κατὰ ἀνθρωπίνην φιλονεικίαν»³⁷. Ἀναφερόμενος στό ἴδιο ζήτημα ὁ Θεοδώρητος Κύρου κάνει διάκριση μεταξύ «σχισμάτων δογματικῶν» καὶ «σχισμάτων τῆς φιλαρχίας»³⁸. Εἶναι λοιπὸν τό ἴδιο αἵρετικοὶ καὶ σχισματικοί; Μποροῦμε νά ἀπαγορεύσουμε τὴν καθημερινὴ ἀναστροφή καὶ συνεργασία μὲ τοὺς δικούς μας παλαιομερολογίτες;

Ἡ ἀγάπη δέν παραβλέπει καὶ δέν περιφρονεῖ. Κανείς πού ἀγαπᾷ τό Θεό δέν μπορεῖ νά παραβλέπει τόν ἀδελφό του³⁹, γράφει ὁ Χρυσόστομος. Ἡ ἀγάπη δέν ἀσχημονεῖ, ὑπογραμμίζει ὁ Παῦλος. Δέν ἐπιτρέπει θυμό, ὀργή, κραυγές, βλασφημίες καὶ ἄλλα μέσα ἀπόρρηψης καὶ ἐξουθένωσης⁴⁰. Ἡ ἀγάπη εἶναι παραμυθητικὴ. Δίνει χέρι βοήθειας στόν ἁμαρτωλό καὶ ἀγωνίζεται νά τόν σπικώσει. Ὅποιος ἀπεχθάνεται καὶ ἐχθρεύεται κάποιον, σημειώνει ὁ Χρυσόστομος, καὶ τὴ φωνή του ἀκούει διαφορετικὴ καὶ τό πρόσωπο βλέπει ἀλλοιωμένο⁴¹.

Ἡ ἀγάπη δέν ἀπομονώνει οὔτε διαιρεῖ τοὺς ἀνθρώπους. Ἀντίθετα τοὺς συνδέει καὶ τοὺς ἐνώνει. Εἶναι δυνατό σέ μιὰ μικτὴ οἰκογένεια ἢ ἀγάπη νά γίνῃ αἰτία γιὰ τὴ διάλυση; Ἡ ἀγάπη συνάπτει καὶ συνδέει ἐκείνους πού ἔχουν διαφορές καὶ δέν πολυξετάζει τὴν ἀξία τοῦ καθενός⁴². Ὅπου ὑπάρχει ἀγάπη, ἐκεῖ ἀπομακρύνεται ἡ διάσπαση. «Ἡ ἀγάπη σχίσμα οὐκ ἔχει, ἢ ἀγάπη οὐ στασιάζει, ἢ ἀγάπη πάντα ποιεῖ ἐν ὁμονοίᾳ», ὑπογραμμίζει ὁ Κλήμης Ρώμης⁴³. Ὁ δὲ Χρυσόστομος σημειώνει ὅτι, ἂν ὑπῆρχε ἀγάπη μεταξύ τῶν χριστιανῶν δέν θά γίνονταν ποτέ σχίσματα: «τό γὰρ πάντων αἴτιον τῶν κακῶν, τό μὴ εἶναι ἀγάπην· τοῦτο πάντα διέλυσε καὶ ἠφάνισεν»⁴⁴. Ἡ ἀγάπη καταργεῖ τοὺς πολέμους καὶ ἐξαφανίζει τίς φιλονεικίες, εἶναι πρόξενος εἰρήνης καὶ ὁμόνοιας⁴⁵.

σ. 235

³² Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Περὶ ἀσκήσεως*, PG 31, 649b.

³³ *Τό Γεροντικόν*, ἐκδ. ΑΣΤΗΡ, Ἀθῆναι 1970, σ. 115μν'

³⁴ Βλ. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Ἐπιστ. 1, 44, Πρὸς μοναχὸν ἐκπεσόντα*, PG 32, 360.

³⁵ *Τό Γεροντικόν*, σ. 125.

³⁶ Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Ἐπιστ. 188*, PG 32, 665a.

³⁷ Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Κορ.*, PG 61, 23.

³⁸ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ ΚΥΡΟΥ, *Εἰς Α' Κορ.*, PG 82, 313: «Πρῶτον

μὲν γὰρ συνεργομένων ὑμῶν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, ἀκούω σχίσματα ἐν ὑμῖν ὑπάρχειν, καὶ μέρος τι πιστεύω»· σχίσματα οὐ δογματικὰ λέγει, ἀλλ' ἐκεῖνα τὰ τῆς φιλαρχίας, ὧν καὶ ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπιστολῆς κατηγόρησε».

³⁹ Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς Γέν. 55,3*, PG 54, 483.

⁴⁰ Βλ. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Εἰς Ἐφ. 17,1*, PG 62, 117.

⁴¹ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Εἰς Δαυὶδ καὶ Σαοὺλ 3, 5*, PG 54, 702.

⁴² ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Εἰς Ρωμανόν 1,1*, PG 50, 607.

⁴³ ΚΛΗΜΗΝΤΟΣ ΡΩΜΗΣ, *Εἰς Α' Κορ. 49*, PG 1, 312a.

Ἡ ἀγάπη δέν ἀντιτίθεται, δέν παραγνωρίζει οὔτε καί παραγράφει τήν ἀλήθεια. Σαφῶς καί θά πρέπει νά ἐντοπίζεται ἡ πλάνη, γιά νά ξεχωρίζει ἡ ἀλήθεια ἀπό τήν πλάνη. Διαμαρτύρεται ὅταν ὁ πλησίον εἶναι πλανεμένος ἀλλά τό κάνει μέ μακροθυμία καί καλωσύνη χωρίς μίσος, χωρίς ἀποστροφή, χωρίς διωγμούς. Ὅλα γίνονται μέ ἀγάπη γνήσια καί ἀληθινά⁴⁶. Προπαντός δέν τόν ἀποστρέφεται οὔτε τόν διώχνει μακριά, ἀλλά φροντίζει γι' αὐτόν μέ μεγαλύτερο ζήλο. Μπορεῖ νά ἀποκοπεῖ ὁ πλανεμένος ἀπό τή σύναξη, γράφει ὁ Παῦλος, γιά νά συνέλθει καί νά συνετιστεῖ, ἀλλά δέν ἀποκόπτεται ἀπό τήν ἀγάπη⁴⁷. Τό ζήτημα δέν εἶναι ἡ ἐξουθένωση, ἀλλά ἡ διόρθωση. Τέτοιοι εἶναι ὁ δικός μας πόλεμος, γράφει ὁ Χρυσόστομος, δέν κάνει τούς ζωντανούς νεκρούς, ἀλλά ζωοποιεῖ τούς νεκρούς, γιατί διακρίνεται γιά τήν ἡμερότητα καί τή μεγάλη ἐπιείκεια. Δέν πολεμοῦμε τόν αἰρετικό ἀλλά τήν αἵρεση⁴⁸. Δέν ἀποστρεφόμαστε τόν ἄνθρωπο ἀλλά μισοῦμε τήν πλάνη καί θέλουμε νά τόν ἀποσπᾶσουμε ἀπό αὐτή, ὅτι κάνει καί ὁ γιατρός πού δέν πολεμεῖ τό σῶμα, ἀλλά φροντίζει νά τό ἀπαλλάξει ἀπό τήν κάκωση⁴⁹. Ὁ δέ Χριστός ἀπαγορεύει τό διωγμό τῶν αἰρετικῶν, καί δέν ἐπιθυμεῖ πολέμους, αἱματοχυσίες καί σφαγές αἰρετικῶν. Ἀρκεῖ ἡ ἀναχαίτιση, ἡ ἀποστόμωση καί ἡ ἀνακοπή τῆς θρασύτητάς τους, ἀκόμη καί

ἡ διάλυση τῶν συνεδρίων τους καί τῶν συνάξεων⁵⁰, ὑπογραμμίζει καί πάλι ὁ Χρυσόστομος.

Ἡ ἀγάπη δέν ἐκφράζεται μέσα ἀπό φιλοφρονήσεις καί ὠραῖα λόγια ἢ ὠραίες σκέψεις, ἀλλά ἔμπρακτα⁵¹. Ἀπαιτεῖ μάλιστα μεγάλο κόπο⁵² καί πολύ θλίψη. Ὅποιος ἀγαπᾷ δέν χαίρεται γιά τούς ἀμετανόητους καί τούς αἰρετικούς, ἀλλά θρηνεῖ καί ταπεινώνεται γιά χάρι τους⁵³. Ἐπομένως ἡ ἐπίδειξη θρησκευτικῆς ἀνωτερότητας ἢ ἡ ἐπικύηση τῆς ἀρχῆς τῆς πλειοψηφίας γιά τήν ἐπίδειξη δυνάμεως σέ βάρος τῶν μειονοτικῶν ἐτερόδοξων, πού μεταφράζεται σέ στέριση τῶν βασικῶν θρησκευτικῶν τους δικαιωμάτων ἢ παρεμπόδιση ἄσκησής τους, ὅπως ἡ οἰκοδόμηση ναῶν καί κοιμητηρίων, μᾶλλον σέ φαρισαϊσμό παραπέμπει καί καθόλου σέ μιᾶ συμπεριφορά συνεποῦς θυσιαστικῆς ἀγάπης καί φροντίδας. Γιατί ἡ ἀγάπη *«οὐ περπερεύεται»* καί *«οὐ φυσιοῦται»*, καθὼς γράφει ὁ Παῦλος⁵⁴.

Ἡ ἀγάπη εἶναι ὁ πλέον ἀποτελεσματικός τρόπος γιά νά διορθώσεις καί νά ἐπαναφέρεις κάποιον στήν ἀλήθεια. Μπορεῖ νά κατορθώσει τά πάντα, ὅποιος *«ἀληθεύει ἐν ἀγάπῃ»*, ὅπως ἔγραφε καί ὁ Παῦλος⁵⁵. *«Τοῖς ἀγαπῶσι καί τά δύσκολα εὐκόλα γίνεται»*⁵⁶. Μεταβάλλει τόν θρασύ σέ ὑποχωρητικό καί τόν αὐθάδη σέ συνετό⁵⁷, γράφει ὁ Χρυσόστομος. Αὐτό πού δέν μπορεῖ νά ἐπιτύχει ἡ φύση καί ὁ ἄνθρωπος μέ τίς ἱκανότητές του τό πραγματοποιεῖ ἡ ἀγάπη⁵⁸. Εἶναι μεγάλος δάσκαλος, ἱκανή καί ἀπό τήν πλάνη νά ἀπομακρύνει καί τή συμπεριφορά νά διορθώνει καί σέ φιλοσοφημένη ζωὴ νά ὀδηγεῖ καί ἀπό τούς λίθους νά ἀναδείξει ἀνθρώπους⁵⁹, γράφει ὁ Χρυσόστομος. Συνεχίζεται ὁμως ἀκόμη καί ἂν αὐτός ἀρνεῖται νά διορθωθεῖ⁶⁰. Ἡ ἀγάπη εἶναι πάντοτε αἰσιόδοξη, γεμάτη ἐλπίδα. Ἐπιμένει στήν προσπάθεια γεμάτη ζήλο καί φροντίδα⁶¹ καί ποτέ δέν ἐγκαταλείπει⁶². Ἡ ἀγάπη *«πάντα ἐλπίζει»*⁶³. Ἐξάλλου πιστεύει ὅτι ἀπό πουθενά δέν ἀπουσιάζει ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ. Ὁ Χρυσόστομος ὑπογραμμίζει ὅτι πολλές φορές ἐπιτρέ-

⁴⁴ *Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Eis Β' Θεσ. 5,4, PG 62, 497.*

⁴⁵ *ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Eis Ψαλμ. 132, 2, PG 55, 385-386.*

⁴⁶ *ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Περί τοῦ μή ἀδικεῖν... 3, PG 48, 949.*

⁴⁷ *Βλ. Β' Κορ. 3, 14.*

⁴⁸ *Ὁν γὰρ ἐλαύνω πράγματι, ἀλλὰ τῷ λόγῳ διώκω, οὐ τὸν αἰρετικόν, ἀλλὰ τὴν αἵρεσιν, οὐ τὸν ἄνθρωπον ἀποστρέφωμαι, ἀλλὰ τὴν πλάνην μισῶ, καὶ ἐπισπάσασθαι βούλομαι οὐκ ἔχω πόλεμον πρὸς οὐσίαν· Θεοῦ γὰρ ἔργον ἡ οὐσία· ἀλλὰ τὴν γνώμην διορθώσασθαι βούλομαι, ἣν διέφθειρεν ὁ διάβολος» (Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Eis ἅγιον Ἱερομάρτυρα Φωκᾶν, PG 50, 701). Ὡστόσο ἀλλοῦ δέν διστάζει νά μιλήσει καί γιά μίσος πρὸς τὸν αἰρετικό πού χρησιμοποιεῖ τό δόλωμα τοῦ δέρματος προβάτου γιά νά παραπλανήσει τούς πιστοὺς (Eis Γέν.*

1,3, PG 54, 585).

⁴⁹ *ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Eis ἱερομάρτυρα Φωκᾶν 2, PG 50, 701.*

⁵⁰ *ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Eis Ματθ. 46, 1-2, PG 58, 477.*

⁵¹ *ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Eis Ρωμ. 8,5, PG 60, 447.*

⁵² *ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Eis Ἐβρ. 29,2, PG 63, 205.*

⁵³ *Βλ. ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Eis Β' Κορ. 28,2, PG 61, 592.*

⁵⁴ *Α' Κορ. 13, 4.*

⁵⁵ *Ἐφ. 4,15.*

⁵⁶ *Ι. ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Ἐπιστ. 240, PG 52, 746.*

⁵⁷ *ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Eis Α' Κορ. 33, 7, PG 61, 286.*

⁵⁸ *ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Eis Ἰωάν. 78,4, PG 59, 425.*

⁵⁹ *ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, Eis Α' Κορ. 33,7, PG 61, 284.*

πει ὁ Θεός νά πολεμεῖται ἢ ἀληθινή πίστη καί νά ἐπικρατεῖ μέ ἄνεση ἢ αἴρεση γιά νά γνωρίσουν οἱ πιστοί τή δύναμη τῆς πίστεως πού ἂν καί πολεμεῖται ἀυξάνεται διά μέσου αὐτῶν πού τήν ἐμοδίζουν καί τήν καταδιώκουν⁶⁴.

Ἄν λοιπόν αὐτό εἶναι τό πλαίσιο κατανόησης καί λειτουργίας τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης, τότε **πῶς ἐξηγεῖται ἡ κατασυκοφάντησή της στήν περίπτωση τοῦ διαλόγου τῆς ἀγάπης** στή δεκαετία τοῦ 70; Σᾶς θυμίζω τή μομφή κατά τοῦ Πατριάρχου Ἀθηνᾶγορα καί τίς συνέπειες πού εἶχε γιά τόν ἴδιο ἡ προσπάθεια γιά καθιέρωση τῆς ἀγάπης ὄχι ὡς ὑποκατάστατο τοῦ διαλόγου τῆς ἀλήθειας, ἀλλά ὡς μέθοδο διαλόγου καί προϋπόθεση μιᾶς εὐλικρινοῦς διάθεσης γιά τήν ἄρση τῶν ἀμοιβαίων ἀναθεμάτων Ρώμης καί Κωνσταντινούπολης. Γνωρίζω ὅτι ὑπάρχουν δηλώσεις του σέ στιγμές προβληματισμοῦ καί συναισθηματικῆς φόρτισης πού ἐπιτρέπουν νά παρεξηγήσουμε τίς προθέσεις του, ἀλλά καλό θα εἶναι νά στηριζόμαστε στα ἐπίσημα Κείμενα, ὅπου μέ σαφήνεια ὑπογραμμίζεται ὅτι ὁ διάλογος τῆς ἀγάπης εἶναι «προθεολογικό γεγονός», πρόδρομος τοῦ θεολογικοῦ διαλόγου καί ὄχι νεκροθάφτης του⁶⁵. Τὴν ἀλήθεια ἐνός τέτοιου ἰσχυρισμοῦ ἀπέδειξε περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο ἡ πράξη, τότε καί τώρα. Βλέπετε ἐσεῖς κάποια ἀκύρωση ἢ ὑποκατάσταση τοῦ διαλόγου; Ὡστόσο σᾶς θυμίζω τή διακοπή λειτουργικῆς μνημόνευσης τοῦ Πατριάρχου ἀπὸ τό Ἅγιον Ὄρος καί μερίδας ἱεραρχῶν τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος μέ κύρια κατηγορία ὅτι χρησιμοποιοῦν τό πρόσχημα τῆς ἀγάπης καί τῶν φιλοφρονήσεων γιά νά σβήσει ἢ νά ξεπεράσει τίς δογματικές διαφορές καί νά «ξεπουλήσει» τήν Ὁρθοδοξία στους Δυτικούς. Μπορεῖ νά σημαίνει μιᾶ τέτοια συμπεριφορά ἀγνοία τοῦ περιεχομένου τῆς ἀγάπης ἢ συνειδητή διαστρέβλωσή του γιά τήν τροφοδοσία τῶν ἐκκλησιαστικῶν καί θεολογικῶν παθῶν καί ἔριδων μέ σκοπὸ τήν ἰσχυροποίηση τῆς οἰκείας θρησκευτικῆς ταυτότητας καί τήν ἐπίδειξη τῆς ἀυξημένης ὀρθόδοξης αὐτοσυνειδησίας τῶν μὲν σέ βάρος τῆς θεωρούμενης ὡς μειωμένης ἢ ἀνυπαρκτῆς αὐτοσυνειδησίας τῶν δέ.

Εἶναι πάντως ἐνθαρρυντικὴ ἡ συμπεριφορὰ ἀρκετῶν, καθόσον γνωρίζω, ὑπευθύνων ἱερέων τῶν φιλοπτῶχων ταμείων τῶν ἐνοριῶν, γιατί δέν

ἐξαντλοῦν τὰ φιλανθρωπικά τους αἰσθήματα μόνο στους ἡμέτερους, ἀλλὰ τὰ ἐπεκτείνουν καί στους ἑτερόδοξους ἐνδεεῖς, ἀκόμα καί ἂν αὐτοὶ δέν ἀνήκουν γεωγραφικά στήν ἐνορία τους. Τελικά **μιᾶ χειρονομία ἀγάπης εἶναι σέ θέση νά ὑποκαταστήσει ὄγκους ὀρθόδοξων φλυαριῶν**, μέ τίς ὁποῖες δύσκολα κάποιος ἀποδεικνύει ὅτι μαθητεύει στά λόγια καί τή ζωὴ τοῦ Χριστοῦ, καί κατανοεῖ τό καινοδιαθηκικό πῶς ὁ Θεός βρᾶχει ἐπὶ δικαίους καί ἀδίκους.

Ἐπίλογος

Θά τελειώσω μέ μιᾶ συγκλονιστικὴ γιά τήν παιδική μου ἡλικία ἐμπειρία, ἡ ὁποία μέ συνέχει καί κάθε φορά πού τήν ἐπαναφέρω στή μνήμη μου, μέ συγκλονίζει. Αὐτὴ ἡ ἐμπειρία προέρχεται ἀπὸ μιᾶ κωμόπολη τῆς ἀκριτικῆς Ἡπείρου, ὅπου φοιτοῦσα στά γυμνασιακά μου χρόνια. Ἐμαθα γιά μιᾶ μουσουλμᾶνα πού ἔφυγε τό πρωὶ ἀπὸ τό σπίτι της, γιά νά ἐπισκεφθεῖ ὅλους τοὺς κατάκοιτους τοῦ χωριοῦ, οἱ περισσότεροι ἦσαν χριστιανοί, νά τοὺς καθαρίσει καί νά τοὺς περιποιηθεῖ, καί γύριζε τό βράδυ κατάκοπη γιά νά σηκωθεῖ τὴν ἄλλη μέρα καί νά κάνει τό ἴδιο χωρὶς τήν παραμικρὴ ἐλπίδα ἀνταπόδοσης. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ ἐβλεπα ὅτι οἱ ἐπίσημοι ἐκπρόσωποι τῆς Ἐκκλησίας ἀρκοῦνταν στή συμμετοχὴ τους στίς τυποποιημένες λατρευτικὲς συνάξεις καί τὴν ὀργάνωση ὁμιλιῶν καί διαλέξεων, μερικές ἀπὸ τίς ὁποῖες ἀναφέρονταν καί στους αἰρετικούς, συγκεκριμένα στους τρόπους ἐξουθένωσής τους. Ποιὰ ἀπὸ τίς δύο θυμίζει τόν καλὸ σαμαρείτη τοῦ Εὐαγγελίου καί ποιὰ τό λευῖτη καί ὅσους προσπεροῦν τὴν πραγματικὴ ἀποστολή τους; ■

⁶⁰ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Eis Ἰωάν.* 71, 2, PG 59, 387.

⁶¹ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Eis Α΄ Κορ.* 33,4, PG 61, 281.

⁶² ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Κατὰ Ἰουδαίων* 8,5, PG 48, 935.

⁶³ Α΄ Κορ. 13, 7.

⁶⁴ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Eis Εὐστάθιον* 3, PG 50, 603.

⁶⁵ Βλ. περισσότερα ΑΠ. Β. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ, *Οἱ οἰκουμενικὲς περιπέτειες τοῦ Χριστιανισμοῦ*, Ἀθήνα 2007, σ. 97 ἔξ.